

Krzysztof Nowiński

Ochrona zabytkowych założeń przestrzennych wsi - konferencja ICOMOS w Budapeszcie i Szombathely

Ochrona Zabytków 31/2 (121), 134-135

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oddział² inicjował wiele działań programowo-organizacyjnych. W ścisłej współpracy z Zarządem Głównym TONZ opracowano m.in. *Założenia programowe Towarzystwa Opieki nad Zabytkami* oraz wzór legitymacji członkowskiej. Również z inicjatywy Zarządu Oddziału przygotowano pismo w sprawie przestrzegania ustawy *O ochronie dóbr kultury i o muzeach*, które Zarząd Główny TONZ wystosował do Prokuratora Generalnego PRL. Kolejne pismo w sprawie roztoczenia specjalnej opieki nad zabytkami w czasie prac porządkowych w gminach i miastach zostało wystosowane z inicjatywy Warszawskiego Oddziału TONZ przez Generalnego Konserwatora Zabytków — do ministra administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska.

W 1977 r. Zarząd Oddziału TONZ w Warszawie interweniował w kilku konkretnych sprawach, m.in. w sprawie wstrzymania robót przy Al. I Armii WP nr 9 projektu arch. Stefana Szyllera, remontu dworów w Milanówku, Tułowicach, Strzyżewie, Zegrzynku (dom Jerzego Szaniawskiego) oraz „Domu nad łąkami” w Wołominie.

Zarząd Oddziału wiele uwagi przykładał do współpracy z innymi stowarzyszeniami, przede wszystkim z „członkami założycielami”. Współpraca ta od początku układała się pozytywnie, a zwłaszcza niezwykle aktywnie z Towarzystwem Przyjaciół Warszawy w dziedzinie ochrony centrum miasta i zabytkowych cmentarzy. Coraz ściślejsza jest też współpraca z Komisją Społecznych Opiekunów Zabytków PTTK. Wspólnie z tymi organizacjami oraz Konserwatorem Zabytków M.St. Warszawy zorganizowano zebranie dyskusyjne, połączone z prelekcją architektów projektantów, poświęcone ochronie założenia architektoniczno-urbanistycznego placu Zwycięstwa. Uczestnicy spotkania wypowiedzieli się za odbudową bryły budynku d. Sztabu Generalnego (wraz z kolumnadą), który przeznaczony byłby na Muzeum Wojska Polskiego.

We współpracy z Zarządem Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki (oraz jego Komisją Ochrony Zabytków i Gronem Konserwatorów) w dniu 21 października 1977 r. zorganizowano uroczyste zebranie w Starej Pomarańczarni w Łazienkach, poświęcone 70-leciu założenia Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości³.

Należy też podkreślić coraz ściślejszą i coraz bardziej harmonijną współpracę pomiędzy Konserwatorem Zabytków M.St. Warszawy a Zarządem Oddziału TONZ w Warszawie; czterech członków Oddziału wchodzi w skład Stołecznej Rady Ochrony Dóbr Kultury (doc. dr hab. Jerzy Kowalczyk, dr hab. Marek Kwiatkowski, dr Andrzej Olszewski i mgr Witold Straus). W dniu 18 kwietnia 1977 r. w Starej Pomarańczarni w Łazienkach odbyło się pierwsze spotkanie członków Oddziału z jego Zarządem, na którym m.in. szeroko omówiono założenia programowe Towarzystwa oraz kierunki działania Oddziału; w zebraniu wzięło udział 130 osób.

Zarząd Oddziału dopracował się pewnych form działalności organizacyjnej, których spopularyzowanie może okazać się przydatne dla innych oddziałów Towarzystwa, rozpoczynających dopiero pracę.

W maju i czerwcu 1977 r. utworzono pięć następujących zespołów problemowych: zespół konserwatorsko-interwencyjny (koordynatorzy: Janina Zagalowa i Maciej Wawrzewski), zespół popularyzatorski (koordynatorzy: Małgorzata Walarowska), zespół imprezowy (koordynatorzy: Halina Bujalska-Kleyn i Jerzy Kleyn), zespół wystawienniczy (koordynatorzy: Zofia Baranowicz i Hanna Trojańska) oraz zespół historyczno-dokumentacyjny (koordynatorzy: Halina Rustowska i Stanisław Hiż). Ponadto w skład Oddziału wchodzi Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami pod przewodnictwem red. Jerzego Waldorffa. O niektórych akcjach podejmowanych przez zespoły, zwłaszcza konserwatorsko-interwencyjny i imprezowy, była

już mowa. Wspomnieć natomiast należy o nawiązaniu przez zespół popularyzatorski stałych kontaktów z prasą, radiem i telewizją, zainicjowaniu kilkunastu informacji o działalności TONZ w środkach masowego przekazu oraz kilku artykułów prasowych, a także rozpoczęciu akcji odczytowej⁴. Z kolei zespół wystawienniczy zorganizował w niezmiernie krótkim czasie wystawę poświęconą działalności TONZP w latach 1906—1939, która była ekspozowana w Starej Pomarańczarni w Łazienkach z okazji uroczystości 70-lecia Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Ponadto zespół imprezowy zorganizował w listopadzie 1977 r. dla aktywu zespołów problemowych jednodniową wycieczkę po zabytkach stołecznego województwa warszawskiego, ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Piaseczna, Góry Kalwarii i Czerska.

Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami zorganizował w dniu 10 października 1977 r. w Starej Pomarańczarni w Łazienkach prelekcję *O dziejach cmentarza i jego ratowaniu*. Wieczór ten z uwagi na bardzo duże zainteresowanie wśród warszawiaków powtórzony został dnia 25 października 1977 r. w sali Muzeum Narodowego. Analogicznie jak w 1976 r. w dniu Święta Zmarłych Komitet zorganizował kwestę na konserwację zabytkowego cmentarza.

Drugą formą bezpośredniego kontaktu Zarządu Oddziału z członkami jest wydawany na powielacz „Komunikat” Oddziału (nr 1 ukazał się z datą 1 września 1977 r.), który zawiera informacje bieżące oraz wiadomości z życia Oddziału i poszczególnych zespołów problemowych.

Na dzień 31 grudnia 1977 r. liczba członków Oddziału wynosiła 563 osoby, wydano 378 legitymacji członkowskich, odbyło się w ciągu 1976 i 1977 r. dziesięć zebrań Zarządu Oddziału, w tym dwa z udziałem aktywu zespołów problemowych.

Ryszard Brykowski
Witold Straus

² W skład Zarządu Oddziału TONZ w Warszawie weszli: przewodniczący — dr hab. Marek Kwiatkowski, wiceprzewodniczący — mgr Witold Straus, sekretarz — dr Ryszard Brykowski, skarbnik — mgr Edmund Mieroszewicz, członkowie: mgr inż. arch. Eugeniusz Ajewski, mgr inż. Zygmunt Jaki-

mowicz, art. plastyk Eryk Lipiński; w skład Komisji Rewizyjnej: prof. Aleksander Bardini, mgr Michał Gradowski, dr Andrzej Olszewski, mgr Krystyna Sommer.

³ Zob. informacja niżej *Siedemdziesięciolecie założenia Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości*.

⁴ Dotąd wygłoszono dwa odczyty: *Architektura Warszawy XX-lecia międzywojennego* — dr Andrzej Olszewski (9.XII.1977 r.) i *Architektura dawna we współczesnym mieście* — dr Lech Krzyżanowski (16.XII.1977 r.).

OCHRONA ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ PRZESTRZENNYCH WSI — KONFERENCJA ICOMOS W BUDAPESZCIE I SZOMBATHELY

W dniach 23—29 czerwca 1977 r. w Budapeszcie i Szombathely odbyła się konferencja na temat zabytkowych założeń przestrzennych wsi, zorganizowana przez Węgierski Komitet Narodowy ICOMOS i Komitet Rady Narodowej Vas. Ze strony polskiej udział w konferencji wzięli: dr J. Czajkowski (Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku), dr A. Grygorowicz (Politechnika Poznańska), mgr A. Michałowski (Muzeum Narodowe w Warszawie) i mgr inż. arch. B. Ufnalski (Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie).

W czasie konferencji wygłoszone zostały referaty m.in. na temat ochrony obiektów oraz założeń przestrzennych wsi i małych miasteczek, a także organizacji muzeów wsi na terenie Węgier, Polski, Bułgarii, ZSRR, Czech, Danii, Austrii, Meksyku, Szwajcarii, RFN, Cypru i Jugosławii. Tak z Budapesztu, jak i z Szombathely organizowano wyjazdy w teren, m.in. do Tihany (wieś zagospodarowana turystycznie), Nagyvázsony (zabytkowy zespół wiejski), Kőszeg (rewaloryzacja małego miasta), Ják (romańska katedra z XIII w.),

Muzeum Wsi Okręgu Vas w Szombathely. Ze strony polskiej referat programowy pt. *Ochrona drewnianej architektury ludowej w Polsce* wygłosił dr J. Czajkowski; mgr A. Michałowski w ciągu jednego dnia przewodniczył obradom konferencji. Ponadto zgłoszone zostały dezyderaty w zakresie konserwatorskiego planowania przestrzennego w Polsce (A. Michałowski i B. Ufnalski na przykładzie Szydłowca), technicznego zabezpieczania obiektów (w oparciu o doświadczenia Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku), szko-

lenia kadr architektonicznych (w oparciu o doświadczenia Politechniki Poznańskiej). W wyniku konferencji i licznych objazdów nasuwa się spostrzeżenie, że konserwatorzy węgierscy, dzięki optymalnym rozwiązaniom prawnym, administracyjnym, ekonomicznym i społecznym, doskonale radzą sobie z zagadnieniami ochrony i konserwacji zabytkowych wsi i miasteczek. Zagrody wiejskie są wyłącznie miejscami zamieszkania, gospodarstwa państwowe lokalizowane są poza zabytkowymi fol-

warkami, które przeznacza się na inne funkcje, np. ośrodki wypoczynkowe; istnieje regularna pomoc materialna dla właścicieli zabytkowych domów itd. W związku z takimi warunkami konserwatorzy mogą realizować rozległy plan organizowania w obiektach zabytkowych m.in. muzealnych punktów etnograficznych i punktów turystycznych (informacja, noclegi, gastronomia), a w osadach wiejskich — rezerwatów i tzw. wsi turystycznych. Oprócz oceny działalności węgierskiej służ-

by konserwatorskiej, konferencja ICOMOS umożliwiła uczestnikom zapoznanie się z problemami i pracami konserwatorskimi występującymi w różnych krajach Europy, a także poza naszym kontynentem*.

Krzysztof Nowiński

* Informacja opracowana została na podstawie sprawozdania z konferencji sporządzonego przez mgra A. Michałowskiego.

MIĘDZYNARODOWY KOMITET ETYKI KONSERWATORSKIEJ

Komiteta ten pod nazwą International Committee for Ethics in Conservation (w skrócie ICEC) został powołany we wrześniu 1977 r. jako tzw. „project”, czyli program naukowy — przy Instytucie Technologii Materiałów Artystycznych i Konserwacji w Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Sztokholmie. Na przewodniczącą Komitetu zaproszono autorkę tej informacji, a sekretarzem został prof. dr Björn Hallström, dyrektor wyżej wymienionego Instytutu.

Przedmiotem prac ICEC mają być zagadnienia etyczne w konserwacji dzieł sztuki i obiektów o wartościach historycznych, przy założeniu, że są one dokumentami przeszłości. Główną cechą każdego dokumentu jest jego autentyczność, a zatem cecha ta powinna stanowić podstawę przy planowaniu i wykonywaniu wszelkich zabiegów konserwatorskich. Tymczasem działania konserwatorskie mogą spowodować mniejsze lub większe zniszczenie autentycznych wartości zabytku jako dokumentu (może to nastąpić w czasie prac lub w przyszłości), co oczywiście byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami ochrony zabytków. Stąd sprawy etyki działań konserwatorskich i należytego szacunku dla oryginalnej substancji są tak niezmiernie ważne. Niestety, dotychczas sprawy te traktowane były w sposób raczej marginesowy w ca-

łości zagadnień konserwatorskich, co zaczęło w ostatnich latach wzbudzać coraz większy niepokój wśród szerokiego grona odpowiedzialnych specjalistów, troszczących się o właściwe zachowanie naszego dziedzictwa kulturalnego. Celem ICEC jest stworzenie punktów oparcia dla „bezdolnej etyki”. Zakres tematów będzie możliwie szeroki, ale przede wszystkim będzie on obejmował sprawy wszelkiego rodzaju zabiegów technicznych i odpowiedniej opieki z punktu widzenia ochrony nie tylko substancji zabytku, ale i jego autentyczności.

Bezpośrednią pobudką powołania ICEC był bardzo szeroki i gorący odzew międzynarodowy na wydaną przed dwoma laty przez wymieniony wyżej Instytut w Sztokholmie broszurę studyjną pod tytułem *Ethics in Conservation*, a także powszechnie wyrażana opinia, że etyka konserwatorska jest sprawą, którą należy się jak najszybciej zająć. Jako motto dla działań Komitetu wybrano hasło „Care and Protection”, co w niezbyt dokładnym tłumaczeniu na język polski można by ująć jako „Opieka i Ochrona”.

Szczegóły organizacyjne ICEC są obecnie w stadium opracowywania. Nie przewiduje się członkostwa, składek itp. Udział jest dla każdego otwarty, pod warunkiem aktywnego włączenia się do współpracy

poprzez składanie artykułów, wniosków, komunikatów, referatów, które następnie będą w odpowiedniej formie publikowane i rozprowadzane. Dopuszczane są wszelkie wypowiedzi, propozycje, uwagi krytyczne itd., obszerne lub drobne, teoretyczne i praktyczne, ale zawsze z wyraźnie zaznaczonym głównym motywem: etyką. Poza działalnością wydawniczą prowadzone będą również kartoteki, m.in. opublikowanych dotychczas materiałów i przyczynków uwypuklających problematykę etyki konserwatorskiej.

Zasadniczym celem zamierzonej działalności jest otwarcie szerokiej i konstruktywnej dyskusji oraz wymiany poglądów i doświadczeń we wszystkich sprawach, które mogą być związane z etyką właściwego zachowania dziedzictwa kulturalnego. Natomiast zostało ustalone, że nie będą udzielane żadne konkretne wskazówki ani recepty, ponieważ wszelkie decyzje dotyczące zabiegów konserwatorskich w każdym wypadku uzależnione są od okoliczności indywidualnych.

Informacje o dalszej działalności ICEC oraz o publikowanych materiałach będą Czytelnikom polskim przekazywane na łamach „Ochrony Zabytków”.

Hanna Jędrzejewska

WSPÓŁPRACA PROKURATURY ZE SŁUŻBĄ KONSERWATORSKĄ NA TERENIE WOJ. ZIELONOGÓRSKIEGO

W dniach 1—3 października 1977 r. w Żaganiu odbył się Ogólnopolski Zjazd Społecznych Opiekunów i Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. Wygłoszono na nim wiele referatów na temat działalności służby konserwatorskiej i społecznej opieki nad zabytkami. Poniżej przytaczamy fragmenty referatu mgra Romualda Przybylskiego, członka Komisji Opieki nad Zabytkami przy Zarządzie Oddziału PTTK, zastępcy prokuratora rejonowego w Żaganiu.

Mimo zmniejszenia się liczby przestępstw przeciwko dobrom kultury na terenie woj. zielonogórskiego, każdy tego typu zamach jest przedmiotem szczególnej uwagi organów ścigania. Prokuratura woj. zielonogórskiego od 1974 r. prowadziła dziewięć postępowań karnych dotyczących ochrony dóbr kultury, włamań i kradzieży przedmiotów zabytkowych w obiektach sakralnych oraz wywozu tego typu dóbr za granicę. Trzy postępowania prowadził prokurator rejonowy w Zielonej Górze.

Jedno dotyczyło włamania i kradzieży przedmiotów liturgicznych z kościoła rzymskokatolickiego, a pozostałe — włamania do jedynej w Zielonej Górze kaplicy cerkiewnej i kradzieży ikon. We wszystkich tych sprawach ustalono sprawców kradzieży. Wartość skradzionych ikon wynosiła 230 tys. zł. Skradzione ikony zostały odzyskane i decyzją prokuratora przekazane Muzeum w Zielonej Górze do czasu odpowiedniego zabezpieczenia kaplicy cerkiewnej przed włamaniem.